

ЛИТОВСЬКИЙ РУХ ОПОРУ, 1944-1952*

МОТИВИ І МАСШТАБИ ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ

Після нацистської окупації, яка тривала понад три роки, зморений литовський нарід очікував перемоги союзників і відновлення своєї незалежної держави. На жаль, литовцям судилося потрапити під другу, жорстокішу – советсько-російську окупацію. Люди, що залишилися у Литві, потерпіли від помсти советських окупантів, які повернулися на литовську землю.

Захопивши цю територію вразі, літом 1944 року, росіяни не вважали Литву незалежною країною і трактували цю землю як советську. Крім того, підохочені перемогою над німцями, советоросіяни почали правити, нехтуючи будь-якою міжнародною відповідальністю за свої дії. Вони найжорстокішими методами почали перевіряти ставлення литовського населення до советської влади і його поведінку під час німецької окупації. Привід для всіх видів звинувачень находили у зручних ярликах “ворог народу” або “воєнний злочинець”.

Наслідком цього стала неоголошена війна між литовським народом і ССРСР. Масштаби руху опору можуть бути визначені на основі числа вбитих партизанів та численності советських сил армії й безпеки, зайнятих утриманням контролю над країною. Існує деяка неузгодженість щодо точного числа втрат партизанів. Проте, найімовірніше, що за час десятилітньої боротьби партизани втратили вбитими або пізніше страченими від 30000 до 50000 чоловік. Число активних повстанців за цей період змінювалось від 25000 до 40000. У 1948 році в Литві було розміщено 8 дивізій Червоної армії та з'єднань советських військово-повітряних сил, не менше ніж 30000 військових МВД і 40000 – КГБ. Крім того, контингент МВД підсилювала „народна міліція”, а КГБ – ”винищувачі” або “істребітелі”. Армійські частини рідко використовували повстанців, проте, вони становили потенціальну допоміжну силу для сил безпеки і забезпечували в широкому обсязі збереження комуністичного режиму. Така насиченість сил безпеки, що становила загалом близько 100000 осіб, оснащених моторизованою технікою і авіаційною підтримкою, сама по собі засвідчувала, як сильно був загрожений советський режим у Литві. Це стає особливо очевидним, якщо згадати, що Литва - країна з населенням близько 3 млн. осіб.

Які ж були мотиви виникнення настільки широкого руху опору? Хоч назагал мотивація тут була індивідуальна, можна розрізнити декілька

* Передрук українського перекладу за: Будрецькіс Альгідрас. Литовський рух опору, 1944-1952 // Свобода народів. – Львів-Київ-Торонто-Нью-Йорк, 1995. – №3. – С. 68-84.

факторів, що спричинили гуртування литовців у рядах партизан. Перш за все, оскільки литовська нація мала досвід советських влади і терору з 1940-1941 років, ніхто не мав будь-яких ілюзій щодо природи советського тоталітаризму. Для багатьох приєднання до повстанців було справою самозбереження. До цих людей належали колишні урядовці Литовської республіки, лідери та активісти колишніх політичних партій, власники великих ферм і підприємств, люди з відомою патріотичною та націоналістичною поставою.

Ще одним чинником, який збільшив лави партизанів, стала мобілізація в советську армію мужчин 1909-1926 років народження, оголошена негайно після повторної окупації Литви. Для тих, хто уникнув насильницького призову, відхід до лісу становив єдину альтернативу до небезпек і злиднів служби в советській армії. Одним словом, багато хто волів стати партизаном, ніж куснем советського гарматного м'яса. Крім того, протидію комуністичному режимові викликав і советський терор, встановлений відразу після окупації країни. Сім'ї та родичі відомих партизанів не мали іншої альтернативи, ніж приєднатися до підпілля. Аналогічно, для тих, кого виявляли як помічників партизанів, єдиним шляхом уникнути тотального знищення було приєднання до повстанців. Багато солдатів та офіцерів литовських частин, озброєних німцями, відмовились виконувати накази німецьких генералів і пішли в ліси, створивши ядро сил збройного опору.

Найважливішими чинниками виникнення масового руху опору були дух нації, оцінка світової обстановки і тогочасні ілюзії. Багато хто, включаючи нових лідерів підпілля, вірив, що збройний опір потрібний і важливий, оскільки окупація триватиме недовго. Сподівання на те, що західні союзники укладуть скороспілий мир і з німцями і повернуть сили проти Советського Союзу, було бажаною думкою багатьох. Звідси випливав висновок, що нація повинна за будь-яку ціну ставити опір советизації і зберегти цей національний рух і збройну силу протягом деякого обмеженого часу, поки Советський Союз не буде розгромлений і не буде відновлена незалежність Литви.

Накінець, римо-католицька церква у Литві, зазнаючи вкрай важких переслідувань, була вимушена активно підтримати рух опору. Чимало священиків служило керівниками і капеланами в партизанських частинах і підтримувало рух опору багатьма способами. Участь церкви у визвольній боротьбі привела людей із усіх соціальних і політичних груп у лави повстанців. Оборона національних цінностей ідентифікувалась із захистом віри кожного.

Організаційно партизанські частини були побудовані як більшість підпільних структур. Існувало три рівні. Видимий рівень становило діюче підпілля із активних бойовиків. Вони мали зброю німецького або

советського виробництва, у тому числі автомати і кулемети типу “Максим”. Німецька автоматична зброя походила із заводів Шкоди в Чехословаччині. Деякі повстанські частини мали на озброєнні легку артилерію. Активні повстанці – це вояки передової лінії, які проживали в лісах або в укриттях на фермах. Їх ряди постійно змінювались, бо середній проміжок життя активного бойовика становив всього два роки. Пасивні бойовики теж були озброєні, але вони залишалися дома, при своїй роботі чи у школі; їх викликали лише принагідно для виконання різних завдань. Третя група підпільників – “помічників” також (як і попередня), перебувала на легальному становищі. Хоч вони і не мали зброї, та їх вклад у справу боротьби був важливий: вони забезпечували постачання, укриття і збирали інформацію.

На відміну від західноєвропейських протинацистських рухів опору періоду Другої світової війни, литовські партизани обходились без підтримки (чи постачання з-за кордону*), тобто – від західних держав, хоч і підтримували деякі зв'язки з шведською, американською і британською розвідками. Зв'язкові, вислані із Західної Європи, проникнули через “литовську залізну завісу” і налагодили контакт з керівниками партизанів. Проте, західні розвідувальні агенства були зацікавлені лише у збиранні інформації про советські військові споруди та розміщення військ. А насправді Захід не надав рухові опору матеріальної допомоги. Ось чому міра причетності американців і англійців була обмеженою.

Советські закиди про підтримку і надихання руху опору з боку німців фальшиві, бо такі зв'язки не існували. Советський Союз сфабрикував ці закиди з політичною метою, як складову частину вкрай інтенсивної комуністичної пропагандивної кампанії у Литві, розрахованої на створення пронацистського іміджу партизанів і знищення впливу на народ націоналістів шляхом ідентифікації всіх націоналістичних сил із німецьким окупаційним режимом. Нечисленні випадки колаборанства (з німцями) з боку партизанів, які подавали совети, звичайно стосувалися литовських повстанців проти советського режиму в 1941 році і колишніх вояків, що носили німецькі однострої. Доволі цікаво, що совети не висунули особливих закидів щодо колаборанства чи вчинення воєнних злочинів проти будь-кого з добре відомих повстанських лідерів. Проте, було б нерозумно допускати, що серед 30000 активних партизанів не виявилось жодного, хто скомпрометував би особисту або політичну честь. Але навіть з советської “інформації” випливає, що число таких випадків було мінімальне.

* Українська Повстанська Армія воювала теж без будь-якої сторонньої допомоги (прим. перекл.).

Організовані як конспіративні групи, партизани мали своєю метою відновлення незалежності Литви. Згідно з традиціями попередніх націоналістичних підпільних груп, вони стверджували, що, згідно з міжнародним правом, їх країна не втратила своєї суверенності. Вони запроваджували власні суди, видавали кредитні папери, випускали декрети та проводили в життя свої керівні постанови. До 1952 року вони утримували в своїх руках підпільний провід.

Оскільки в повстанській організації першочерговим фактором була лояльність її членства, то відтінки його політичних поглядів і, головне, етнічна приналежність не були важливими. Значна частина борців за волю і більшість їх провідників підняли зброю проти советів у повстанні 1941 року, а пізніше діяли проти німців у антинацистському підпіллі. Невелика частина людей була десантована в Литву в ролі агентів німецької розвідки; їх приєднання до лав литовського руху опору забезпечило партизанам доступ до важливих німецьких таємних складів боєприпасів, зброї та інших потрібних запасів. Крім того, в рядах борців опору перебували також втікачі з німецьких формувань і советської армії. Партизани з самого початку відкидали тих німецьких агентів, які відмовлялися цілком підпорядкуватися повстанському командуванню. Далі, починаючи з ранніх місяців 1945 року, членство у підпіллі було обмежено виключно до етнічних литовців, з випадковими винятками для латвійців та східнопруських німців.

Більшість партизанів – це виходці з середовища робітників і малих фермерів. Багато їх походило з різних прошарків: офіцерства, цивільних службовців, учнів і студентів, селянської і робітничої молоді. Було тут деяке число священиків і ветеранів війни за незалежність 1918-1920 років. Найбільше симпатизувала справі повстанців молодь: в деяких місцях цілі класи студентів залучалися до партизанського руху. Жінки-партизанки були не лише медиками і зв'язковими, але входили й до рядів бойовиків.

Ряд повстанських лідерів визнавали принципи християнської етики і західної демократії, милосердя, соціальних мислення і реформ. Законність, основана на принципах християнської моральності, була оголошена нормою особистої і групової поведінки. Застосування сили вважалося необхідним злом.

В статуті Таурагського партизанського округу вказувались такі вимоги до моральної поведінки кандидатів у партизани: борцями за волю мають бути литовські чоловіки та жінки, незалежно від віку; вони повинні виявляти високу мораль, хоробрість, рішучість, не бути запламованими перед нацією в минулому і повністю віддаватися справі визволення Литви. Ті, хто вступив у повстанську організацію, складали таку присягу.

“Я (ім'я) присягаю перед Богом всемогутнім во ім'я братів, що впали за волю і незалежність Литви, працювати з мужністю, віддаючи всі свої сили і життя для відновлення незалежної Литви, точно виконувати накази проводу, зберігати свою діяльність у найсуворішій таємниці, уникати контактів з ворогом і доповідати про все моїм зверхникам. Усвідомлюю, що коли я зломив би цю присягу, то буду скараний на смерть. Хай у цьому, на що я присягаю, допоможе мені Бог”.*

Партизанам не можна було залишати організацію до тих пір, поки не буде відновлена незалежність Литви. І навіть після цього вони не мали права відлучитися без дозволу проводу. Партизанський провід старався з “сірої” маси людей, які втекли до лісу або захотіли співпрацювати з партизанами, зробити організацію з висококваліфікованим членством.

Для засвідчення своєї тотожності з литовським націоналізмом та його військовими традиціями, партизани носили однострої литовської армії з відзнаками звань і заслуг. Все це, разом із відзнаками, які надавалися за доблесть чи службу індивідуальним бойовикам або помічникам підпілля, підкреслювало військову природу руху опору і допомагало утримувати дисципліну. В більшості випадків командний склад обирали. Командири первинних підрозділів обирались рядовими, а інші командири – офіцерами підпорядкованих груп. Призначалися лише штабні офіцери. Таким чином, існував тісний взаємозв'язок між командирами і рядовими, а якісний рівень перших і других прямував до обопільної відповідності.

Конкретною метою партизанів було створення перешкод советському режимові в усіх відношеннях, з натиском на перешкодження відновлення місцевих советів та діяльності інших советських інституцій, а головно НКВД. Інші напрями діяльності партизанів включали покарання запідозрених у колаборанстві з комуністами і розповсюдженні інформації; документацію советських злочинів і практик; захист життя і майна цивільного населення. Партизанські суди видавали і публічно оголошували вироки; звинувачені звичайно були при цьому судочинстві відсутні.

Ранні угруповування, 1944-1945

Наприкінці нацистської окупації ліси Литви були повні націоналістичних партизанів, метою яких було припинення знищення будинків, заводів, залізничних шляхів відступаючими німцями, захист населення від німецького грабунку і боротьба з німецькими загонами, що пробували депортувати литовців до Рейху. Шведська газета “Бальтіске

* *Масться на увазі, очевидно, уникнення будь-якого спілкування тощо (прим. перекл.).*

Нигетер” (Balticke Nyherer) повідомила 26 вересня 1944 року, що партизани атакували частину СА числом 150 вояків і змусили їх забратися з місцевості Плятельяй, де вони мали рекувізувати коней і худобу. Партизани атакували також інший підрозділ СА, захопили його зброю та провізію і змусили відступити з місцевості Дарбенай, ударемнивши таким чином спробу німців набрати литовських робітників для Німеччини.

Під час першої фази партизанської війни, приблизно від літа 1944 до літа 1945 року, до найкраще організованих борців за свободу належали самогітійці (Жемайтія). Вони перші згуртувалися з метою захисту населення від грабунку, коли німці ще залишалися в Самогітії. Велике число колишніх офіцерів литовської армії, в тому числі і генерал Мотеюс Пячюльоніс, служили в Литовській Визвольній Армії під час німецької окупації. Коли совети повернулись, литовські офіцери спочатку стали організовувати і координувати повстанський рух. Майже всі самогітійські повстанські групи були згруповані у з'єднання “Ванагай” (“Яструби”); їх нараховувалось декілька тисяч. Советоросіяни не наважувались вступати з грізними “Яструбами” у відкритий бій. Замість того вони вдавалися до провокацій.

На початку 1945 року в Литві діяли партизанські частини різної численності. Рух опору наростав, поки не охопив усю Литву, крім тих ділянок, де стаціонували великі частини Червоної армії, тобто, поблизу кордону з Прусією і біля Балтійського моря. В лісистих регіонах, таких як Руднінкай, Преншіліс, Казлю Руда, Жальйозійос Гіріос, Лабонарас і Таураге перебували великі бойові сили повстанців, що налічували від декількох дюжин до кількох сотень чоловік. В той час ще не було централізованого партизанського командування. Частини діяли на невеликих ділянках краю. Перед тим, як розпочати великі операції, командири одних частин роз'єднувалися і поверталися на свої бази. Кожне командування розуміло свою організацію, оперативну дію та завдання по-своєму. Тим не менше, навіть у цій, першій фазі боротьби, основні завдання уяснювались чітко: паралізувати діяльність місцевих комуністів, перешкодити їх планам і знищити НКВД у провінціях.

Ці спонтанні угруповання “борців за свободу”, “Лісових братів”, “Зелених” або “партизанів” – як називали повстанців – здобули пошану серед населення за легендарні подвиги, спрямовані проти доморослих зрадників і НКВД. Було страчено багато лідерів місцевих комуністів. В околиці Кармелава, наприклад, протягом одного року було знищено сімнадцять голів партійних осередків. Поборювалась русифікація литовського села. Оскільки місцева комуністична адміністрація часто переставала існувати впродовж місяців, сільськими районами і селами в дійсності управляли повстанці. В деяких місцях комуністи правили вдень, а партизани – вночі. В квітні 1945 року налічувалось близько 30000 пар-

тизанів. Комуністи були у безпеці лише у великих містах і в місцевостях, поблизу яких стояли міцні частини Червоної армії або НКВД. Та навіть тоді вони не сміли появлятися у сільській місцевості силою меншою, ніж рота або батальйон. Консолідації партизанських сил заважала відсутність централізованого або скоординованого керівництва.

Розширення збройного опору, 1945

Для того, щоб перелічити детальні подвиги литовських борців за волю, треба було б набагато більше місця, ніж те, яким розпоряджаємо. Це була хоробра і жорстока боротьба. Весною 1945 року повстанці вийшли із зимових тайників і розпочали численні напади проти НКВД і місцевих комуністичних можновладців. Знаючи місцевий терен, маючи на озброєнні автомати і кулемети, партизани нападали на советоросійські частини, у три, п'ять і навіть десять разів численніші. Влаштувуючи засідки та нічні рейди, вони завдавали окупантам величезних втрат.

У південній і західній Литві повстанці діяли малими підрозділами силою від двадцяти до п'ятдесяти бойовиків. Вони завдавали сильних ударів, а спричинивши ворогові втрати, швидко припиняли акцію, раніше ніж советоросіяни могли згуртуватися або підтягнути резерви. На сході та півночі, де знаходилися суцільні лісові ділянки і можна було в них переховуватися, партизани діяли групами по кількасот чоловік. Наприклад, Жальгіріс очолював загін числом у 800 бойовиків. Частини по 500 осіб не були незвичайними. Оскільки великим з'єднанням важко було уникнути викриття, то партизани сходу Литви частіше зводили великі бої з полками і навіть дивізіями НКВД. Звичайно, подібна тактика великомасштабних боїв призводила до значного використання боєприпасів і страшних втрат.

Список цих боїв обширний. Характерне те, що партизани, застосовуючи тактику нападів або засідок, звичайно завдавали втрат ворожим силам, що були в декілька разів від них численніші. Із очевидних причин борці за волю законспіровували себе і свої акції під видуманими назвами, часто запозиченими з природи (назви рослин, звірів, елементів) і з литовської історії та фольклору.

Впродовж першого року повстанці воювали головно з т. зв. "істребітелями" ("винищувачами"), які були організовані наприкінці 1944 року місцевими комуністичними можновладцями для захисту компартійного апарату та проведення реквізицій. "Істребітелі" в основному склалися із кримінальних злочинців, волоцюг, місцевих покидьків суспільства, які добровільно вступили на службу з метою уникнути призову до советської армії або отримати харчові картки. Кожна громада мала створити загін із тридцяти "істребітелів", якими командували офіцери НКВД. Оскільки

“істребітелі” не отримували плати, а лише однострої та пайки, вони вдавалися до мародерства, їх використовували в операціях проти партизанів також з метою створити враження, що боротьба з повстанцями є “громадянською війною поміж буржуазними націоналістами і трудовим народом”.

Повстанці застосовували проти “істребітелів” гнучку тактику. Спочатку партизани входили в контакт із місцевими “істребітелями” і попереджали їх. В деяких випадках повстанці проникали в ряди “істребітелів” і знеохочували їх до служіння комуністам. “Істребітелі” були змушені працювати на партизанів. Якщо вони не зважали на перестороги партизанів, то вживалася сила. Партизанські бої з “істребітелями” і НКВД стали легендарними. Повстанці користувалися кулеметами і мінометами і протитанковими рушницями, що деморалізувало “істребітелів”, які були слабо озброєні. Знищення “істребітелів” під Гіжами, Качергіне і Жаліойі цілком деморалізувало решту. Вони масово дезертирували або навіть шукали притулку у партизанів. Залишилися тільки кримінальні елементи і люмпенпролетаріат (ці групи незабаром теж втратили довір'я у комуністів). З ліквідацією “істребітелів” було легко розладнати місцеву адміністрацію, зупинити депортацію, вирубку лісів та реквізицію зерна.

Ще знаменнішим став факт вилучення литовського місцевого елемента із середовища “істребітелів”, що завдало удару по советському міфу про “громадянську війну” у Литві. Знищення загонів “істребітелів” показало, що доморослі комуністи не мають опори в місцевому народі. Т. зв. “народна демократія” була змушена спиратися на її справжніх родичів – НКВД і Червону армію.

Рішучий опір, 1945-1946

У 1945-1946 роках хвиля повстанських операцій і контракцій НКВД - МВД зросла. В червні 1945 року до Литви прибули нові частини НКВД числом понад 10000 чоловік. У наступному місяці в лісі Казлю Руда в південній Литві були заслані енкавадистські провокатори. Загони НКВД, НКГБ окупували всі міста і районні центри. Проте, у литовських повстанців не забракло сміливості атакувати комуністичні штаби та установи в містах. У жовтні все ж відбувалися нічні вуличні бої у Каунасі й Вільнюсі поміж партизанами і силами НКВД. У жовтні та листопаді советські сили було зосереджено навколо Каунаса для масового штурму міста. В цих же місяцях совети послали три піхотні дивізії, посилені танками і літаками, для прочісування західної Литви.

Протягом перших шести місяців 1946 року окупаційні джерела інформації повідомили про понад 800 випадків серйозного саботажу. НКВД пропонувало нагороди розміром до 10000 рублів за донесення інформації, яка вела б до арешту саботажників.

Партизани в той час склалися майже виключно з литовців різного віку та життєвої долі й випадкових полонених німців або голландців, латвійських, польських чи білоруських борців за волю. В одному із самогітійських загонів був шістдесятилітній фермер з трьома синами; ця сімейна “команда” увесь час добровільно зголошувалася на найнебезпечніші акції. Старий батько-партизан був добрим стрільцем і мав на своєму рахунку ряд енкаведистів. А у судавійському загоні діяв дванадцятирічний хлопець, батька якого совети стратили, а сім'ю вивезли у Сибір. Повстанці усиновили хлопця, і він був кур'єром. Однієї ночі його поранили советські вартіві. Коли поранений хлопець відмовився зрадити своїх друзів із лісу, советські солдати розчавили його гусеницями танка.

Весною 1946 року НКВД почало натискати і переслідувати партизанів з більшою силою, ніж попереднього року. Довга зима і пізні сніги затримали їх на старих базах і стоянках, виставляючи на важку небезпеку. Згідно з наказом генерала НКВД Барташюнаса від 15 лютого 1946 року, НКВД стало вишукувати таємні сховки партизанів. Щодня відбувалися сутички НКВД з вислідженими або відступаючими партизанами.

Впродовж літа 1946 року росіяни тричі пробували провести „чистку” Литви. Під час першої операції, від 28 червня по 16 липня 4000 солдатів НКВД прочісували західну Литву і 3000 енкаведистів прошукувало ліси Алітусі та Сейнай у південній Литві. Вбито двісті советських солдат і загинув у сутичках тридцять один партизан. Тіла “білих бандитів” були публічно виставлені на ринках у Пріенай, Маріямполе і Вейверіай.

Друга операція проводилась 12-16 серпня і в ній брали участь 15000 солдатів НКВД і допоміжні частини. Генерал-майор Йонас Бартошюнас особисто командував операцією. Тим разом повстанці зазнали важких втрат – загинуло близько 200 чоловік, в тому числі декілька штабних офіцерів. Однак совети мали значно важчі втрати. Третя операція відбулася 12-16 вересня в Самогітіі.

Про масштаби цієї війни на місцевому рівні можна довідатись із “Воєнних комюніке Литовського повстанського радіо”, які передавались майже щоденно таємними радіостанціями до постів наслуху в Швеції і Західній Німеччині. Хоч джерела цієї інформації не могли бути перевірені, дуже часто передані факти відповідали відомостям, одержаним з інших, більш надійних джерел.

Протягом 1946 року, незважаючи на широкомасштабні операції пошуку партизанів, вони все ж змогли завдати ворогові важких втрат в людях і спорядженні, як це видно з вище описаних боїв. Згідно з виданням “Pergale” (Перемога), № 7 (Вільнюс, 1961) один командир партизанської чоти – Вітаутас Гавенас у різних акціях особисто знищив 1000 ворогів. За даними советських джерел, між червнем 1944 і червнем 1946 років загинуло 9000 литовських партизанів.

З наближенням зими 1946-1947 років повстанці знову стали перед серйозними проблемами винайдення стоянок і складування харчів. Вони почали експропріювати запаси комуністичних товарних складів і колгоспів. Типова операція була проведена полком “Залізних вовків”. П’ятдесят чоловік із сотень Дешніса і Шарунаса, очолені „Уозісом”, з радгоспу (а колись земельного маєтку) місцевості Пагермоніс вивезли стільки харчів, що забезпечили свої загони на зиму.

Об’єднання сил опору, 1946-1947

Під час другого советоросійського наступу Головний Комітет визволення Литви на батьківщині розпався; за шість місяців багато його лідерів було вбито або заарештовано.

Для керівництва підпіллям було сформовано декілька політичних органів. Весною 1945 року виникла Литовська Визвольна Рада (ЛВР), яка інформувала націю про розвиток міжнародних подій і подавала напрями дій для підпілля і населення. Вона пробувала допомагати біженцям повернутися до “легального життя” під вигаданими іменами. На жаль, ЛВР діяла лише до травня 1945 року. Коли НКВД виявив її діяльність і оточив її основний персонал, ті, хто врятувався, перебралися у Вільнюс і там спробували утворити новий центр – Комітет Єдності. Він був ліквідований НКВД, який оточив 16 його лідерів.

Насправді централізація керівництва підпіллям ніколи не була завершена, тому що провідники і зв’язкові весь час заарештовувались або гинули. Часто потрібно було відновлювати контакти. Кожний партизанський округ пристосовували до місцевих умов. В більшості випадків райони моделювались відповідно до структури литовської армії або Товариства стрільців.

Найкраще відома повстанська організація існувала в окрузі Таурас. Керівний штаб складався із двох відділів – військового штабу і політичної секції (для пропаганди, інформації, преси). Військовий штаб мав чотири частини: бойову (оперативну), мобілізаційну, розвідувальну і постачання. Округ ділився на чотири з’єднання, кожне з лікарем і капеланом. З’єднання мало три або чотири сотні, в кожній – по три або чотири чоти. Чота складалася із трьох роїв, в кожному – від 8 до 10 бойовиків. Таким чином, в окрузі Таурас діяло від 1080 до 1920 бойовиків. Коли підпілля стало більш централізованим, невеликі групи, наділені зброєю і одягнені в однострої з відзнаками передвоєнної литовської армії, будучи ознайомленими з місцевим тереном, вирішували проблеми постачання і проводили місцеві акції. За висловлюваннями советів, “вони вдень працювали в колгоспах, а вночі діяли як бандити”.

У 1946-1947 роках об’єднане повстанське командування було зайняте обструкцією так званих виборів до Верховного совету ССРСР. У

цьому зв'язку стратегічні завдання партизанів полягали в тому, щоб зруйнувати лінії зв'язку, обстрілювати советоросійські озброєні станиці на виборчих округах і виснажувати таким чином групи НКВД (які повинні були збирати голоси виборців), а також – притримувати їх (НКВД – прим, перекл.) в одному місці, ліквідувати всіх комуністичних урядовців і створювати для населення відповідний привід для відсутності їх на виборчій дільниці (тобто привід небезпеки нападу на дільниці партизанів). Результатом цих виборів стало те, що тільки близько двадцяти відсотків виборців подали свої голоси. Решту голосів „подали” самі урядовці виборчих комісій. Проте, в офіційному оголошенні вказувалось, що проголосувало понад 96 відсотків виборців. Діставши науку з провалу перших виборів, советоросійська адміністрація не наважувалася проводити вибори до Верховного совету Литви аж до 9 лютого 1947 року. До цих виборів була проведена далеко старанніша підготовка (До 1947 року формальні законодавчі обов'язки виконував Верховний совет, обраний у 1940 році; таким чином, термін виборів був прострочений). Ті вибори були доброю ілюстрацією неефективності місцевої советоросійської влади і ролі литовського підпілля. У звіті про вибори, зробленому литовським підпіллям, стверджено, що вже перед виборами в країні стаціонувало близько 50000 солдат МВД і частини Червоної армії і додатково було введено приблизно 60000 вояків регулярної армії. В кожному з 2277 виборчих округів було розміщено від 25 до 30 озброєних советських солдат. Крім того, в центрах районів і округів розміщено моторизовані частини, готові до додаткової підтримки (Додаткові війська були введені у Литву з Польщі, де вони виконували подібні функції і були задіяні в лютій боротьбі з польськими силами опору).

У день виборів населення, принаймні в сільських місцевостях, просто залишалось вдома. Ставши перед лицем тотального бойкоту виборів, советоросійська адміністрація вислала “виборчі комісії”, а насамперед по 10-15 озброєних людей, щоб зібрати голоси. Озброєні комісії в багатьох випадках просто кидали в урни стільки виборчих бюлетенів, скільки було виборців у списках. Лише приблизно п'ятнадцять відсотків голосів було при цьому всьому подано вільно, решту з них добули погрозами або насильством, або заповненням виборчих урн “виборчими комісіями”.

Головний партизанський провід, згідно з пропозицією округу Таурас, планував зібрати підписи мешканців Литви для меморандуму про те, що нація, відповідно до положення советської конституції, хоче вийти з ССРСР! Цей меморандум мав бути спеціальним кур'єром поданий Організації Об'єднаних Націй, а переліт за океан повинен був відбутися на літаку, захопленому в советів. Меморандум повинна була підготувати спеціальна група в Тельшіяй під керівництвом Якштаса і Юозаса Юркуса. Однак цей вигадливий план став відомим НКВД і був підрізаний під корінь.

Аж до 1947 року партизани перешкоджали колективізації в країні та вселенню советських “колхозників” в опустілі ферми. Партизанське командування спрямовувало свою енергію теж на поборювання місцевого зла: в 1946 році було заборонено самогоноваріння, а також братання із советськими колоністами. Карали злодіїв, бандитів, зрадників і комуністичних лакеїв. Із допомогою листівок населенню подавались поради, як себе вести.

Від 1944 до 1952 року дуже жваво діяла литовська підпільна преса. З різною періодичністю публікувалось двадцять таємних газет як доказ того, що литовський народ звернувся до власних джерел інформації та керівних настанов.

Друковані видання ділились на два види: періодичні публікації та неперіодичні заклики, повідомлення і афіші. Найбільші труднощі викликала нестача паперу. Протягом перших повоєнних років увесь Советський Союз значною мірою був позбавлений паперу. Партизани здобували для себе папір головно у рейдах на контори советської адміністрації. В 1945-1946 роках публікацію підпільної преси було централізовано, але скоро це виявилось непрактичним, бо наскоки НКВД могли переривати видання на довгий час. У 1947 році пресу, накінець, децентралізували і розподілили по більших загонах; кожний загін мав власні засоби та відділ інформації для розповсюдження публікацій по навколишній території. Децентралізація виявилась дуже корисною, бо вона зменшила обсяг заходів з постачання, міру ризику кур'єрів і захистила процес публікації від потуг НКВД. Коли яка-небудь загрожена партизанська частина мусіла переходити в нову місцевість, то сусідні частини повинні були забезпечити пресою звільнену околицю. Кожний загін випускав щонайменше одне видання тиражем у яких-небудь 1000 примірників (Величина накладу звернень і плакатів коливалась у широких межах).

У порівнянні з періодикою часів нацистської окупації підпільна преса періоду другої советської навали мала невисокий друкарський рівень. Більшість газет виготовлялися не на друкарських машинах, а способом мімеографування, ще інші копіювались на друкарських машинах. Якість паперу була низька, і деякі видання друкувались навіть на пакувальному папері. Проте всі газети відрізнялися незвичайно високим бойовим духом. Характерною для партизанської преси була передова стаття в газеті “Кова” (укр.: “Боротьба”) від 22 березня 1944 року під заголовком “Lithuania militans-Воююча Литва”. В ній писалось:

“Воююча Литва живе й існує тут, де пливе і бурлить Нямунас, де горюють пригноблені литовці, бо тут ллється кров, згоряють, як свічки, життя борців за свободу, бо тут – могили наших велетів духа і їх нащадки – Lithuania militans”.

Об'єднаний рух опору підтримував також контакти із закордоном. Перші контакти були встановлені кур'єрами із Заходу. Восени 1945 року до південної Литви прибули і нав'язали контакт з полковником Казімерайтісом два кур'єри – Даунорас та його супутник. Незабаром після цього Даунорас повернувся на Захід. Коли він знову прибув у травні 1946 року, полковника Казімерайтіса вже не було в живих. Тоді Даунорас навів контакт із штабом округу Таурас. Узгодивши питання підтримування радіозв'язку, Даунорас повернувся на Захід, взявши з собою уповноваження щодо сприяння спорядженню семи членів за кордон. Але радіозв'язок не був установлений. Не отримавши ні слова із Заходу, повстанське командування вислало власного кур'єра, який добрався до Данціга (Гданськ) у травні 1947 року та відновив контакт з Даунорасом. Останній переконав його не пробиратись на захід, пообіцявши восени прибути у Литву. Партизанський кур'єр повернувся безпечно до краю 6 червня. Проте, радіозв'язок все ще не було встановлено: два повстанські радіооператори загинули під час передачі повідомлень на Захід.

У грудні 1947 року повстанське командування вислало на Захід через східну Прусію групу кур'єрів на чолі з Даумантасом. Двом із них (Даумантасу та його товаришеві) вдалося добратись до вільного Заходу. Вони привезли багато документальних матеріалів – “Звернення поневоленої Литви до Вільного Світу”, лист вірних Литви до Папи та ін.

Однак зв'язки із Заходом не принесли повстанцям того, чого вони бажали, не зміцнили їхньої віри в Західний світ. Насправді, то вони були сильно розчаровані. Читаючи інформацію, отриману із Заходу, партизани робили такі негативні висновки: “Вони в Ялті, Потсдамі віддали нас на смерть... Тепер повторюються ті самі похибки. Захід не наважується піднести голос протесту проти знищення нашої нації; він навіть не бажає знати, що ми втратили до нього довір'я, що ми продовжуємо боротьбу проти його союзників... Перед нами довгий і страшно кривавий шлях боротьби... Ми можемо продовжувати боротьбу тільки найбільш винахідливими методами, що створить для нас необхідні умови вести її до потрібного моменту”.

Даумантас і Йонас Денсніс були двома важливими кур'єрами, які мали вплив на підпілля. Перший прибув у Литву (як вище згадувалося) з Заходу, другий – відбув на Захід. Але не були лише вони одні. Із Заходу через Стокгольм по каналах Денсніса дісталася до Литви група на чолі з борцем за свободу Нярісом, але під час приземлення на березі недалеко від Паланги її виявив НКВД і ліквідував. В 1949 Юргіс Рімвідас відбув з Литви і безпечно добрався до Польщі, але через зволікання на лінії зв'язку, по якій мали його вивезти з Польщі, Рімвідас також загинув.

Однією з найперших цілей руху опору було ослабити бойову спроможність НКВД і деморалізувати солдат НКВД будь-яким можли-

вим способом. Згідно з даними партизан, втрати НКВД у його війні проти повстанців протягом 1944-1949 років склали приблизно 80000 чоловік, більшість з них було вбито під час нападів на партизанські відділи.

Безперервні бої виключали багато командирів із рядів борців за свободу, і вже у 1947 році це скорочення офіцерського корпусу стало сильно відчуватися. У серпні 1947 року командування збройного руху опору зорганізувало вишкіл командирів; першу партизанську кадетську закінчило тоді сімдесят два вибраних борців за свободу. Другий вишкіл повинен був відбутися в 1948 році, але радянські сили безпеки напали на вишкільний табір, і персонал мусів розсіятися.

Радянська протиповстанська боротьба

Москва з самого початку була стурбована наполегливим партизанським рухом. Восени 1944 року в Литву для організації “операції по очищенню” прибув заступник міністра внутрішніх справ генерал-майор Сергій Крутлов. Темної вересневої ночі Крутлов скликав у Паневежисі надсекретну оперативну нараду, на якій були присутні командири частин військ НКВД і їх заступники з політичних справ і розвідки, а також начальники штабів територіальних частин НКВД, розміщених у Литві. На цій зустрічі Крутлов підбив підсумки боротьби проти т.зв. бандитського руху в Литві і сказав, що застосовувані до цього часу заходи виявилися нерезультативними; що політбюро КПСС і самі Сталін та Берія незадоволені результатами, досягнутими у Литві; що настав час перейти від слів до гострих заходів; що в Литві мусить бути відновлений порядок, а комуністична партія і адміністративний радянський апарат мають бути відбудовані. Від імені Сталіна і Берії Крутлов дав конкретний наказ про інтенсифікацію і активізацію роботи розвідувальної агентури.

Крутлов тоді наказав начальникам НКВД не щадити будь-яких зусиль чи грошей для створення мережі агентів, вивчення проводу руху опору і ліквідації баз його діяльності. Мали бути вжиті всі необхідні заходи для роздобуття всякої інформації від самих партизанів, від їхніх родичів або від населення, яке партизани використовують з метою зв'язку. Крутлов також наказав військам бути активнішими в боротьбі з “бандитами”. Кожний, кого затримали при підозрілих обставинах, мав бути доставлений в НКВД. Батоги, покриті гумою, сталеві кийки і шомполи мали застосовуватися для вимушених інформаційних свідчень. Після допитів друзі й родичі відомих “бандитів” повинні засилатися у Сибір. Кожного, хто тікав від арешту, наказували одразу розстрілювати, а ферму чи будинок, звідки він тікав – спалювати дотла і мешканців передавати в НКВД.

Колишній полковник НКВД Бурлінський, який пізніше втік на Захід, доповідав про ці операції:

“...День за днем ми вишикували довгі шеренги і прочісували ліси й болота, арештовуючи, стріляючи, спалюючи. Якщо ще залишався який-небудь сумнів щодо потреби втечі з Росії* , то мій досвід з Литви поклав цьому край. Мої навіть добре дисципліновані солдати ставали хворі від своєї роботи. Часто після особливо жорстокого полювання на людей я знаходив їх на квартирах напівбожевільними від випивки; все, що залишилося з їхніх людських почуттів, було потоплено в алкоголі”.

У 1944 році для керування советизацією Литви Кремль утворив в ЦК КПСС організаційне бюро для Литви. Головою цього бюро був призначений полковник Михаїл Суслов, який користувався найвищою владою в Литві й керував боротьбою проти руху опору, а також відновленням советського і компартійного апарату. Суслов був добре підготовлений для свого призначення, адже під час Другої світової війни він керував акціями червоних партизанів проти німців і добре був обізнаний з тактикою резистансу. Оргбюро існувало до 1947 року, коли було відновлено советську адміністрацію; після цього обов'язки Суслова перейняв вповноважений Центральним комітетом КПСС В.Щербаков.

Головною метою оргбюро було знищення руху опору, а в дійсності воно взяло під контроль все політико-адміністративне і економічне життя республіки. Всі накази або директиви, видані Сусловим, були обов'язкові для уряду советської Литви. Оскільки розшукові операції (проти партизанів – прим. перекл.) не були успішними, НКВД став підозрівати службовців литовської міліції і навіть комсомолу.

У лютому 1945 року генерал Барташюнас, за погодженням з советським урядом, видав оголошення про те, що литовські партизани, які покинуть свої підпільні стоянки, зголосяться до територіальних органів НКВД в Литві і покаються у своїх провинах, будуть амністовані, їм було сказано здати зброю і донести територіальним органам НКВД про місця розміщення повстанських штабів, складів зброї, про те, хто є командирами та ін. Деяких партизанів, що здалися, вдягали в партизанські однострої і вживали для провокацій. Спійманих партизанів НКВД тортурував для того, щоб вони зрадили своїх друзів. Одного з них, за те, що залишався незламним, розрізали механічною пилою на три частини; іншому, який відмовлявся говорити, в НКВД відрізали язик; ще іншим здирали при житті шкіру, декого закопували вниз головою в мурашник. З метою деморалізації як руху опору, так і населення, в 1946 році тіла мертвих партизанів осквернювали в публічних місцях у містах.

Мабуть, в нічому іншому так повно не проявилась неслуханно огидна природа советоросійського НКВД і комуністичної партії, як у їх поводженні з тілами загиблих партизанів.

* Слід розуміти – ССРСР (прим. перекл.).

Улюбленою советоросійською хитрістю, вигаданою для полегшення викриття рідних або приятелів литовських повстанців, покалічені тіла яких виставлялися на міських майданах, було для деяких провідних червоних активістів або, можливо, міліціонерів, займати пункт спостереження у вікні неподалік і звідти через польовий бінокль стежити за виразом обличчя подорожніх, які проходили повз ці жахливі останки. Як тільки хто-небудь виявляв ознак суму, втираючи сльози, або будь-яким іншим способом, його переважно заарештовували і піддавали тортурам та зневагам під час слідства з метою вимучити потрібну інформацію.

10 липня 1947 року 15000 енкаведистів оточили штаб округу Дайнава в лісі близ Пунія. Вісім повстанців трималися в штабному бункері декілька годин, поки не загинули. Серед тих, що впали, були начальник округу Азуоляс, шеф розвідки Сеніс, окружний ад'ютант Лінас. Двоє в бункері були лише оглушені гранатами і полонені живими. НКВД підписав їх іменами звернення до інших борців за свободу із закликом скласти зброю.

Партизанське командування з самого початку старалось нівелювати наслідки підступної советської політики. Під час наради провідників Судавіянського округу 25 серпня 1945 року було вирішено дозволити партизанам скористатися із амністії Барташюнаса. Тих, хто хотів це зробити, викреслювали зі списків і відпускали із служби. Тоді ряди партизанів стали тіснішими, бо ті люди, що залишилися, перетворилися у міцне ядро. Совети помітили, що така їх тактика (оголошення амністії – прим. ред.) не зламала руху опору і тому продовжили застосовувати жорсткі методи.

Взагалі, совети застосовували жорстокість і терор проти партизанів та їх помічників дуже широко. Були проведені масові депортації дійсних та ймовірних помічників партизанів. Відомо, що протягом 1944-1950 було здійснено вісім масових депортацій. Згідно зі звітами підпілля або свідченнями наочних свідків так виглядали дати і число жертв депортацій:

серпень-вересень 1945	60000
лютий 1946 р.	40000
друга половина 1947 р.	70000
22 травня 1948 р.	70000
24-27 березня і червень 1949 р.	50000
березень 1950 р.	30000.

До цих 320000 депортованих треба додати 20000 фермерів, страчених НКВД між 1944 та 1946 роками за підтримку повстанців. Советоросійський терор не обмежувався депортаціями: спалено цілі села, які допомагали підпіллю, а озброєних людей розстрілювано на місці. Вишколювано провокаційні “партизанські” банди, які висилалися в

терен, щоб дискредитувати рух опору. Ці банди та окремі провокатори намагалися виявити прихильників партизанів серед населення. Та найбільш підступним в діяльності провокаторських банд було те, що вони пробували дезорієнтувати населення шляхом грабежів, крадіжок і вбивствами мирних жителів. Незважаючи на те, що добре організовані партизани змогли викривати провокаторів і шпигунів, населення в багатьох випадках було дезорієнтоване і налякане.

Збройна сила такої величини, як литовський рух опору, могла існувати лише при умові її забезпечення з боку народу основним постачанням – харчами, одежею та укриттями. Як довго існували приватні господарства і окремі фермерські садиби, так довго збройні сили опору мали піддостатком провізії, одежі й укритих становищ. Саме майже загальна національна підтримка, незалежно від класової і соціальної приналежності (всупереч советським постулатам) була необхідною для ведення збройної боротьби. Советський режим був свідомий цього і відповідно діяв. Шляхом пауперизації литовських фермерів в результаті державних реквізицій і дезорганізуючого ефекту сільськогосподарської реформи та послідовного введення колективізації, советському режимові вдалось позбавити збройні повстанські сили основних джерел засобів існування.

Нова наступальна операція проти партизанів, підготовлена Михаїлом Сусловим, розпочалась у 1946 р. Це був для комуністичних можновладців дуже важливий рік. Оголошено четвертий п'ятилітній план, литовська економіка мала бути інтегрована в цю всесоюзну програму. Суслов власне провів оскраженілу фронтальну атаку, в якій “мирний” (точніше: збройний – прим. перкл.) наступ поєднувався із військовими акціями з всезростаючою жорстокістю і ґрунтовністю.

Близько 1949 року колективізація у Литві зруйнувала економічну базу партизанського руху. Страшне пролиття крові та розчарування заходом, крім того, ослабили рух опору. Протягом 1950-1951 років завдання боротьби з партизанами загалом було покладено на дві частини НКВД – 2-у і 4-у дивізії спеціального призначення. Штаб 2-ї дивізії спеціального призначення розміщувався у Вільнюсі, а командиром її був генерал Ветров; 4-а дивізія, очолювана генералом П'яшовим, стаціонувала в м. Шауляй. Ці сили займалися сумнозвісними операціями прочісування терену.

Епілог руху опору, 1949-1952

Новоутворений Литовський рух визвольної боротьби (Lietuvos Laisves Kovu Sajudis) об'єднував в 1950 р. все підпілля. Боротьба продовжувалась у двох площинах – активного опору шляхом повстанських

бойових дій і пасивного опору, що скривався під плащем легальності і провадив пропагандивні акції. Партизани, які прийняли наймення борців за свободу, діяли у дев'яти округах. В 1951 році все ще діяли три регіони з двома округами в кожному.

Утворення Литовського руху визвольної боротьби зумовило перехід від тактики відвертого опору до саботажу і тактики, більш підхожої для дії невеликих підпільних груп. Опір прийняв форму проникнення в колгоспи, радгоспи, советську адміністрацію і протидію їм зсередини. Часто партизанами використовувались самі контори керівників сільських господарств і заводів та станиці управліннь міліції. Організований опір продовжувався до 1952 року. Як говорилося вище, робилися спроби підтримки повстанського руху шляхом закидання у Литву спеціалістів, їх ціль була двояка – переорієнтація керівництва руху опору і зміна тактики операцій.

Йонас Дексніс разом із Рімвідасом (колишнім кур'єром руху опору) повернувся у Литву втретє в 1949 році. Згодом Рімвідас незадовго після цього був убитий в Польщі, а Дексніс потрапив до рук КГБ. Він допоміг КГБ проникнути у підпілля на Заході і завдяки цьому совети довідались про два наступні десантування (зв'язкових із Заходу – прим. ред.).

2 жовтня 1950 року в ліс біля Пріснай був десантований Даумантас – Юозас Люкша з Шірвісом – “Сакалясом” і Бенедіктас Трумпіс – “Вітіс”*. Друга група була закинута 19 квітня 1951 року і складалась із Юліоніса Бутенеса і Йонаса Кукаускаса. Трумпіс загинув у бою, а Шірвіса спіймали. Люкша прийняв псевдонім “Мішкініс”** і продовжував свою діяльність. Друга група пошукувала Люкшу декілька тижнів після приземлення. Вони були оточені в бункері і Бутенас здійснив самогубство, а Кукаускаса спіймали. Він видав Люкшу. В результаті цього Юозас Люкша, або Даумантас – Скраюнас*** – Мішкінас-Скірмантас загинув у жовтні 1951 р. Він був борцем за свободу, якого найбільше поважали свої і боялися вороги. Генерал Крутлов особисто вів розшук “Мішкініса”. Існують дві версії загибелі Люкші: згідно з першою, він був оточений в лісі близ Пріснай силами НКВД і, побачивши, що все втрачено, покінчив із собою; за другою версією Люкша мав зустріч в ресторані, яка виявилась пасткою, через що він змушений був позбавити себе життя. Загибель Люкші була для партизан великим ударом, але не зруйнувала руху опору.

У 1951 році партизанам вдалося знешкодити ряд зрадників і агентів безпеки. Організований опір занепав тільки в 1952 році, коли була завершена колективізація, але окремі відділи продовжували діяти ще

* Сакаляс, Вітіс (лит.) – псевдонімами “Сокіл”, “Витязь”.

** “Мішкінас” (лит.) – “Лісовик”.

*** Скраюнас – “Летун”.

деякий час. Весною 1953 року командир “V” зібрав навколо себе рештки відділу “Залізних вовків”. Згодом він і чотири інші повстанці повбивали себе, оточені кагебістами в бункері поблизу Вількавішкіс. Наприкінці 1952 року, в лісі Шаукотас звів бій і загинув відділ “Залізних вовків”, очолюваний командиром “K”.

Навіть в ті роки партизани повністю не зникли, що підтверджується фактом оголошення советами 19 жовтня 1955 року по радіо Вільнюса амністії “для людей з лісу”. Секретар компанії Литви Антанас Снечкус у своєму виступі в пресі підтвердив існування партизанів, коли сказав, що все ще “буржуазні націоналістичні бандити ховаються в лісах”. КГБ 22 березня 1956 року закликала осіб, які “все ще переховуються”, щоб вони скористалися з амністії. Останній провідник руху опору – Вакайас до 1956 року уникав арешту і його спіймали і повісили у Каунасі. Ще в 1957 році арештовувано людей за участь в партизанських діях. Навіть так пізно, як у 1959 році в Самоготії три повстанці були оточені, прийняли бій і загинули. Однак в той час збройний опір в основному припинився і резистанс прийняв інші форми.

Багатолітня війна проти советоросійських сил прорідила ряди борців за свободу. Один відділ партизанів, наприклад, втратив 72 вояків вбитими і 59 пораненими протягом року. Середні річні втрати вбитими і раненими можна вважати рівними приблизно п'яти з половиною тисячами партизанів. Уся війна 1944-1954 років правдоподібно коштувала повстанцям більше, ніж 40000 чоловік. Найбільш болісним було те, що смерть забрала 90 відсотків кадрового складу. Вишкіл нових кадрів став без сторонньої допомоги неможливим. Згідно із даними, що є у нашому розпорядженні, число активних озброєних партизанів становило від 30000 до 50000 чоловік. На 1949-1950 роки це число зменшилось до 5000, а на 1951 рік – до 700. Крім того, вичерпались багаті запаси легкої зброї та вогнеприпасів, які потрапили в руки повстанців після Другої світової війни. Річні втрати одного партизанського відділу, наприклад, становили в середньому до 14 одиниць автоматичної та 76 одиниць іншої вогнепальної зброї. Виходячи з цього, річні втрати повстанців мали б досягти понад 500 одиниць автоматичної зброї і більше 3000 одиниць іншої вогнепальної зброї, а за всю війну втрачено зброї відповідно 4000 і 25000 одиниць. Єдиним наявним джерелом поповнення зброї було захоплення її з складів озброєння НКВД або советської армії. Проте, рейди на ці склади коштували все більше і більше втрат.

Це була жорстока війна, без пощади з обидвох сторін. Не було жалю до советоросійських і литовських комуністичних активістів, які проводили советоросійську політику пригноблення і геноциду. З 1945 по 1952 рік партизани скарали смертю близько 4000 комуністичних активістів, а в боях повстанці знищили 100000 окупантів із військ МВД, НКВД і

советської армії. Проте, незважаючи на ці великі втрати, совети змогли зосередити необмежені людські ресурси. Вони змогли дозволити собі великі втрати, поки їм удалося знекровити литовський опір.

Існували дві основні причини невдач протисовєтського опору в Литві. По-перше, надто нерівні були сили, задіяні у цій війні: ворог багатократно переважав сили повстанців. Крім того, не оправдалися надії на допомогу Сполучених Штатів та Великобританії. На першому етапі протисовєтського і протинацистського руху опору також були зроблені похибки, що полягали у неправильному розумінні світової політики і в розрахунку на допомогу Заходу. До того ж, без підтримки з-за кордону довготривала повстанська боротьба проти советської стратегії тотальної війни у військовому відношенні ставала неможливою, особливо, в умовах повної советизації. Тому після десятилітньої війни партизанська боротьба припинилася. Подиву гідне те, що повстанці змогли так довго чинити опір, виявляючи міцну силу волі, посвяту та ідеалізм.

*Журнал “ABN Correspondence”, 1979, №№ 2 і 3.
Переклад з англійської Мирослава Панчука.*